

***Narracja jako restauracja wymiaru humanistycznego
w pedagogice fenomenologicznej Maxa van Manena***
***Narrative as a Restoration of the Humanistic Dimension
in the Phenomenological Pedagogy of Max van Manen***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: The main consideration of this analysis is tightly connected with the theoretical and methodological achievements of one of the leading representatives of phenomenological pedagogy in the world; professor emeritus of University of Alberta, Max van Manen. The aim is to show the importance of narrative research as one of the ways of protecting the normative dimension in research reflection and action.

THE RESEARCH PROBLEMS AND METHODS: The main research problem is related with the place of narrativity and anecdote in his concept of *phenomenology of practice* as a way of care for and development of humanistic dimension in the pedagogical research. The reflection process was conducted on the basis of a content analysis fundamental for the most important monographs and articles of Max van Manena in the field.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The process of argumentation was divided into two parts. The main part of the analysis is divided into two parts. The first concerns the understanding of narration as a form of reflection and moral action, the second section focuses on the role of anecdotes as a tool for narrative research.

RESEARCH RESULTS: The results of the analysis show the methodological value and the ethical importance of narrative research in the inquiry for finding answers to the question of what knowledge we really need as a person and as a community.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS AND RECOMMENDATIONS: One of the most important conclusions and postulates is the consideration and search for ways of accessing what Max van Manen calls pathic knowledge in pedagogical research.

→ **KEYWORDS:** **MAX VAN MANEN, NARRATIVE, ANECDOTE, PHENOMENOLOGY OF PRACTICE, HUMAN SCIENCE RESEARCH**

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Problematyka podjęta w przedstawionej pracy jest ściśle związana z metodologiczną i etyczną refleksją czołowych przedstawicieli pedagogiki fenomenologicznej na świecie, emerytowanego profesora uniwersytetu w Albercie Maxa van Manena. Celem jest ukazanie znaczenia badań narracyjnych w naukach szczegółowych jako jednej z dróg troski o ochronę normatywnego wymiaru w badawczej refleksji i działaniu.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Głównym problemem badawczym jest analiza miejsca narracji i anegdoty w koncepcji *phenomenology of practice* jako jednej z dróg ochrony i rozwoju humanistycznego wymiaru w badaniach pedagogicznych. Przeprowadzony proces refleksji powstał na podstawie analizy treści fundamentalnych dla poruszanej problematyki w monografiach i artykułach Maxa van Manena.

PROCES WYWODU: Proces wywodu został podzielony na dwie części. Pierwsza dotyczy rozumienia narracji jako formy refleksji i działania moralnego, druga roli anegdoty jako narzędzia badań narracyjnych.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Wyniki analizy ukazują wartość metodologiczną i znaczenie etyczne badań narracyjnych w procesie poszukiwania odpowiedzi na pytanie o to, jakiej wiedzy naprawdę potrzebujemy jako osoba i jako wspólnota.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Jednym z najważniejszych wniosków i postulatów jest uwzględnianie i poszukiwanie w badaniach pedagogicznych dróg dostępu do tego, co Max van Manen nazywa patycznymi formami wiedzy (*pathic knowledge*).

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** MAX VAN MANEN, NARRACJA, ANEGDOTA, PATYCZNE FORMY WIEDZY, HUMAN SCIENCE RESEARCH

Wstęp

W pedagogice fenomenologicznej Maxa van Manena, jednego z czołowych przedstawicieli pedagogiki fenomenologicznej na świecie, emerytowanego profesora uniwersytetu w Albercie, zainteresowanie narracją w badaniach pedagogicznych oraz tzw. *caring research* znalazły swoje oryginalne miejsce. Obecna w jego myśli problematyka narracji w dużym stopniu wiąże się z jego autorską koncepcją badań fenomenologicznych, osiągnięciami naukowymi w obszarze teorii wychowania i propozycjami w zakresie metodologii badawczej. Refleksja nad narracją to dobra okazja, by poświęcić więcej uwagi propozycjom praktycznego wykorzystania jego inspiracji w praktyce badawczej i pedagogicznej.

Celem prowadzonych analiz jest objęcie refleksją znaczenia etycznego, normatywnego wymiaru narracji. Przeprowadzony proces refleksji powstał na podstawie analizy treści fundamentalnych dla poruszanej problematyki monografii i artykułów Maxa van Manena. Zasadnicza część artykułu została podzielona na dwie części. Pierwsza dotyczy rozumienia narracji jako formy refleksji i działania moralnego, druga roli anegdoty

jako narzędzia badań narracyjnych. Przebieg rozważań zostanie zakończony podjęciem namysłu nad odsłaniającym się dla badań narracyjnych dostępem do tego, co Max van Manen nazywa patycznymi formami wiedzy (*pathic knowledge*). Stając wobec wyzwania dalszego rozwoju metodologii badań jakościowych w naukach humanistycznych i społecznych, wszystko to stanowi formę zachęty do nieustannego ponawiania pytania: jakiej wiedzy potrzebujemy?

Narracja w refleksji i profesjonalnej praktyce

W szeroko dyskutowanym artykule *Pedagogy, Virtue and Narrative Identity in Teaching* Max van Manen nawiązuje do myśli Alasdaira MacIntyre'a, który podkreśla, że historia mojego życia jest zawsze wbudowana w historię tych wspólnot, z których ja wywodzę swoją tożsamość. Odnajduję swoją moralną tożsamość w i poprzez uczestnictwo we wspólnotach, takich jak rodzina, sąsiedztwo, miasto, ród, co nie oznacza, że muszę zaakceptować moralne ograniczenia tych poszczególnych form i wspólnot (Van Manen, 1994, s. 160; MacIntyre, 1981, s. 205). Aby nadać osobistą interpretację i praktyczny kształt temu, jakie znaczenie ma dla nas nauczanie lub rodzicielstwo, każdy z nas musi nieuchronnie krytycznie zakwestionować, odrzucić, zmienić lub potwierdzić pedagogiczne praktyki własnych rodziców, nauczycieli i innych. Jakie jest zatem znaczenie osobistej narracji dla uformowania się czyjejs pedagogicznej tożsamości jako nauczyciela, wychowawcy, rodzica, dorosłego? Proces osobistej narracji jest czymś więcej niż prostym „opowiedzeniem czyjejs historii” (Van Manen, 1994, s. 58-59). Prawdziwe jej znaczenie ukryte jest w tym, że zmierza w kierunku odsłonięcia, ujawniania uniwersalnych aspektów bytu ludzkiego. W tym kontekście Arystoteles argumentował, że poezja jest bardziej filozoficzna niż historia czy to, co dziś nazwalibyśmy naukami społecznymi. W badaniach rozumianych w duchu *human science research* proces narracji zawsze powinien być ukierunkowany na to, co staje się coraz mocniej uniwersalnym pytaniem lub tematem. Tematem, który staje się dialogicznie znaczący dla tych, którzy dzielą ze sobą pedagogiczną odpowiedzialność za dzieci (Van Manen, 1994, s. 58-59). Świadomość funkcji narracji w metodologii badawczej i profesjonalnej jest tutaj jedną z dróg troski o ochronę normatywnego wymiaru w badawczej refleksji i profesjonalnej praktyce. Dlaczego?

Warto tu szczególnie podkreślić formatywną rolę, jaką w koncepcji *phenomenology of practice* ma do spełniania sam proces pisanie. Dobrą narrację łączy z jej literackim źródłem pragnienie tych aspektów rozumienia świata życia, które umykają normalnemu narracyjnemu dyskursowi. Próbując na przykład wyjaśnić, co to znaczy „wierzyć w dzieci” lub „być cierpliwym w nauczaniu”, trzeba umieć rozpoznać ponadracjonalny wymiar wiążących się ze wspomnianymi doświadczeniami znaczeń, odwołujący się do takiej formy rozumienia ludzkiego doświadczenia i wrażliwości na ludzką subiektywność, który jest oparty na poszerzającym się rozumieniu racjonalności i pewnej pedagogicznej refleksyjności (Van Manen, 1994, s. 58-59). Każdy proces doświadczenia i odsłaniania znaczenia jest zorientowany na transcendencję, na coś, co nie jest nam dane bezpośrednio i co

wymyka się pewnemu wymiarowi kognitywnej przejrzystości – pisze van Manen (1994, s. 58-59). Głębiej można odczuć naturę tego znaczenia, kiedy porównamy opisowy, informacyjny tekst z lekturą tekstu poetyckiego. Zarówno tekst informacyjny, jak i opisowy mogą dotyczyć tych idei i znaczeń, które są ukryte lub trudne do uchwycenia. Narracja ekspozycyjna ma właśnie na celu opisać, zanalizować i dać wyraźną, zdecydowaną jasność poznawczą trudnym ideom, podstawowym założeniom i znaczeniom. Max van Manen w sposób szczególny zwraca uwagę na tę osobliwą jakość, która w jakiś sposób bliższa jest poetyckiemu tekstowi (Van Manen, 2014, s. 44-46; Van Manen, 1994, s. 153). Jego istotą zawsze pozostaje domyślne, symboliczne, odsłaniające to, co transcendentne, znaczenie ludzkiego doświadczenia. Sens, który stawia opór czysto opisowym, informacyjnym wyjaśnieniom.

Jaki obraz procesu poznawczego w procesie narracji proponuje Max van Manen? Oczywiście, na pierwszy plan w badaniach narracyjnych wysunie się to, że zarówno założenia, jak i wnioski mają formę narracyjną. Mają docierać równocześnie do emocjonalnych, konceptualnych i moralnych aspektów szeroko pojmowanej ludzkiej racjonalności. Zazwyczaj w opowiadaniu anegdot i historii zajmujemy się charakterem ludzkim, tłem, kontekstami, uczuciami, oczekiwaniami, nastrojami, relacjami społecznymi, okolicznościami życia itd. Ta wiedza jest praktyczna w tym znaczeniu, że stanowi formę wglądu w doświadczenie dzieci, coraz głębsze jego rozumienie. Argumentacyjna struktura narracyjnego rozumowania nie jest tak istotna, jak w przypadku restrykcyjnej formy sylogistycznej. Argumenty używane w narracji mogą być przekonujące na obu ponadracjonalnym i konceptualnym poziomie, mają bowiem pomóc nam dojść do zrozumienia przywoływanych lub odsłaniających się znaczeń, ludzkich doświadczeń, tego, co i dlaczego jest dla nas prawdą, i pomóc nam zachować pewne sensy (Van Manen, 1994, s. 158).

W procesie narracyjnej refleksji odkrywamy, że zwyczajny tekst, tak jak zwyczajna melodia, może czasem być przepełniony pewnym dynamizmem i znaczeniem tak, że to dotyka nas i odsłania przed nami swoją szczególną wymowę. Doświadczamy tego jako ewokacji głębszego znaczenia czy bogatszego rozumienia życia (Van Manen, 1994, s. 158). Różnicę pomiędzy informacyjnym a ewokacyjnym tekstem Max van Manen odkrywa w tym, że znaczenie, które ujawnia, jest słabo reprezentowane w pierwszym, podczas gdy jest mocno „ucieleśnione” w drugim przypadku. Ten pierwszy charakteryzuje dokładność, ścisłość i przejrzystość, które umożliwiają parafrazowanie, podsumowanie, streszczenie i dzielenie się dostępnymi informacjami. Silnie „ucieleśniony” tekst jest wieloznaczny i bogaty, nie poddaje się łatwo parafrazowaniu i przełożeniu na inne słowa. Aby zrozumieć pedagogiczne znaczenie cierpliwości nauczyciela, taktu, poświęcenia itd., badania pedagogiczne – w tym także literatura naukowa – powinny stosować również praktyki narracyjne, które mogą nie tylko pojęciowo wyjaśnić, ale i ewokować takie cechy i cnoty (Van Manen, 1994, s. 158-159).

Obecne zainteresowanie narracją może być postrzegane jako ekspresja postawy, która jest krytyką wiedzy rozumianej jako techniczna racjonalność, scjentystyczny formalizm lub jako informacja. Zainteresowanie narracją może wyrazić pragnienie powrotu

do znaczącego doświadczenia, obecnego w codziennym życiu. To metoda, która mierzy się z tym, co na ogół pozostaje poza obszarem „normalnej” nauki (Van Manen, 1994, s. 158-159). Tak rozumiany rozwój metod związanych z narracją może stanowić nowy, świeży punkt wyjścia dla teorii wychowania i badań w obszarze edukacji. Słabość jednak tej wzrastającej popularności badań narracyjnych leży w ich „chwilowej tradycji”. Można odnieść wrażenie, że praktycy posiadają niewiele wiedzy na temat jej źródeł i podstaw, mimo że takie korzenie istnieją – podkreśla Max van Manen (1994, s. 158-159).

Istotne jest także i to, że narracyjne i biograficzne podejście w pedagogice zasadniczo odwołuje się do problematyki związanej z tożsamością osobową nauczyciela. Refleksja nad indywidualną tożsamością osobową nauczyciela poprzez narracyjną autorefleksję prowadzi w stronę samoświadomości. Samopoznanie nie tylko zakłada, że ktoś może ustanawiać i odślaniać swoją osobistą tożsamość za pomocą narracji, ale także może być w osobistej narracji odpowiedzialny za to, w jaki sposób rozwinął się jako osoba, jak stał się tym, kim się stał (Van Manen, 1997, s. 66-68; Van Manen, 2016, s. 48-55). Za pomocą narracji uzasadniamy sposób, w jaki nasz charakter, pragnienia i intencje rozwijały się i zmieniały jako rezultat minionych okoliczności, decyzji, formacyjnych doświadczeń w określonych okolicznościach. Samopoznanie jest tu ściśle powiązane z poszukiwaniem osobistej historii życia.

Warto również na nowo spojrzeć na funkcję narracji jako na tę formę dostępu do głębokiego ludzkiego doświadczenia, która rzeczywiście staje się formą głębokiej partycypacji w rzeczywistości. W konkretnym kontekście indywidualnych, społecznych uwarunkowań i okoliczności odkrywać lub nadać sens określonemu aspektowi ludzkiej egzystencji. I taką funkcję mają rzeczywiście badania narracyjne: pozwalają bardziej świadomie wziąć pod uwagę w praktyce badawczej, że każda forma badań i teoretyzowania jest dogłębnie ugruntowanym w etyce rodzajem działalności.

Anegdota – pomiędzy tym, co partykularne, a tym, co uniwersalne

W propozycjach metodologicznych Maxa van Manena często używanym narracyjnym „narzędziem badawczym” stała się anegdota i to jej warto teraz poświęcić chwilę uwagi. W procesie tak rozumianych badań narracyjnych anegdota jest mu potrzebna, by rozwijać rozumienie metodologii badawczej zakorzenionej w hermeneutycznej fenomenologii jako ważnej części badań w obszarze nauk humanistycznych rozumianym w duchu *human science research*. Taki sposób identyfikowania własnej badawczej drogi odnosi on bezpośrednio do Wilhelma Diltheya. Dilthey określa *Geisteswissenschaften* jako badania zainteresowane tymi obszarami ludzkiego doświadczenia, które wiążą się ze świadomością, celowością i znaczeniem. Dla van Manena ten zakres ludzkiej egzystencji należy do niezbędnych obszarów badań pedagogicznych. W kontraście do nich Dilthey określa pojęcie *Naturwissenschaften* jako badania zaabsorbowane obiektami natury, rzeczami, naturalnymi zdarzeniami i sposobem zachowania tych obiektów (Van Manen, 1997, s. 3-8). Max van Manen z żalem przyznaje, że metodologia nauk przyrodniczych

zdominowała współczesne badania nad edukacją i sam dokonuje swoistej syntezy inspiracji czerpanych z teoretycznych obszarów fenomenologii, hermeneutyki i semiotyki. I, jak podkreślał, odwołanie się do nich nie jest sprawą osobistych preferencji, ale zainteresowanie nimi jest konieczne, by w pełni zrozumieć fenomen pedagogiki. Zainteresowanie badawczą wartością narracji otwiera mu tutaj wiele drzwi.

Van Manen jest głęboko świadomy, że sens, jaki fenomenologia i hermeneutyka nadaje anegdocie (w szczególności pisma Sartre'a, Marcela, Merleau-Ponty'ego) daleko wykracza poza odgrywanie przez nią roli czystej ilustracji, wykorzystywanej dla urozmaicenia lub uczynienia bardziej „strawnym” nudnego lub trudnego tekstu. Jest natomiast rozumiana jako metodologiczne narzędzie w humanistyce i naukach społecznych, które czyni bardziej zrozumiałym i komunikatywnym pojęcia, które łatwo wymykają się naszej uwadze (Van Manen, 1989b, s. 37). Używanie anegdoty w naukach humanistycznych jest analogiczne do używania metafory – by wyjaśnić lub uzyskać wgląd w naturę konkretnego fenomenu niejako „z rąk” fenomenu innego. Anegdota jako narzędzie metodologiczne używana jest także, by opisać coś bezpośrednio właśnie wtedy, gdy wydaje się, że fenomen opiera się bezpośredniemu opisowi. W przekonaniu Maxa van Manena anegdota ma mocniejszą fenomenologiczną jakość niż metafora. Metafora bowiem może wiązać się z wysokim poziomem abstrakcji, anegdota natomiast kieruje naszą uwagę ponownie w stronę konkretnego doświadczenia (Van Manen, 1989b, s. 37).

Van Manen jest przekonany, że dla dyskursu pedagogicznego anegdota ma wyjątkowe znaczenie. Tak jest nie tylko dlatego, że poprzez anegdoty mówimy o doświadczeniach naszych dzieci. Formułowanie anegdoty może mieć znaczenie, które daleko wykracza poza tworzenie i przekazywanie opowieści o codziennym życiu. To specjalny rodzaj opowieści, które przypominają minipowiadki posiadające wartość retoryczną, która zbliża je bardziej w kierunku maksym, przysłów, powiedzeń z jednej strony i fragmentów poetyckich z drugiej (Van Manen, 1989a, s. 246).

Anegdota tworzy konkretną przeciwwagę dla abstrakcyjnej teoretycznej myśli, a to jest niesłychanie ważne dla opisu fenomenologicznego, który nie stanowi żadnej formy rozwinięcia teoretycznych abstrakcji, ale pozostaje zanurzony w konkretności żywego doświadczenia. W rozumieniu Maxa van Manena fenomenologia raczej próbuje penetrować warstwy znaczenia żywego doświadczenia i „uprawiać ziemię” codziennej egzystencji. Anegdota ma zatem swoje miejsce w procesie odsłaniania dotychczas zakrytych znaczeń konkretnego doświadczenia (Van Manen, 1989a, s. 246). W jakimś sensie podważa ona sens wyalienowanego i alienującego naukowego dyskursu, któremu trudno jest ukazać, w jaki sposób życie i teoretyczne propozycje są połączone. Anegdota zatem posiada pewną pragmatyczną siłę – podkreśla Max van Manen. Niejako „zmusza” nas do poszukiwania relacji między życiem a myśleniem, sytuacją a refleksją. Anegdota zaczyna być rozumiana jako narzędzie „wyrównywania” skrajności, humanizacji, demokratyzacji, jako przeciwwaga dla procesów prowadzących do absolutyzacji jednej ze skrajności (Van Manen, 1989a, s. 245-246).

Największą wartość anegdoty tkwi w tym, że stając się narzędziem narracyjnym dotyczącym konkretnego wydarzenia lub incydentu, może odsłonić głębsze znaczenie

w odniesieniu do jego uniwersalnego charakteru. Anegdota jest konkretna, wzięta z życia (zarówno w fikcyjnym, jak i realnym sensie) i można ją zaproponować jako przykład lub jako rodzaj „rekomendacji” lub wskazówek, by działać lub postrzegać tę sytuację, wydarzenia czy doświadczenie w określony sposób. W codziennym życiu anegdota może być opowiedziana jako pełna taktu odpowiedź („wiadomość”), która pozwala odbiorcom anegdoty odczuć i dostrzec pewien rodzaj prawdy, który w inny sposób jest bardzo trudny do jasnego wyrażenia w języku (Van Manen, 1989a, s. 248-249). W swojej narracyjnej formie jest skuteczną drogą radzenia sobie z pewnym rodzajem wiedzy. Max van Manen odnosi się do samego rdzenia pojęcia narracji, odnosząc je do łacińskiego *gnoscere* – poznać, wiedzieć. W tym sensie prowadzić narrację, powiedzieć coś w formie opowieści to znaczy także dostrzegać pewien paradoks: mówić coś partykularnego, co tak naprawdę dotyczy tego, co powszechne, co uniwersalne. I odwrotnie, jeżeli chodzi o anegdotę, fundamentalny wgląd, czy też prawda testowana jest w jej wartości dla opisywania konkretnego świata codziennego doświadczenia. Można zatem powiedzieć, że anegdota dzieli fundamentalne epistemologiczne lub metodologiczne funkcje z fenomenologią jako konkretną drogą poszukiwania wiedzy o człowieku, która także rozwija się w napięciu pomiędzy partykularnością a uniwersalnością (Van Manen, 1989a, s. 248-249).

Formy narracyjne same w sobie są przykładem tematów w procesie praktycznego poznawania i budowania wiedzy. Ich wartość dla refleksji pedagogicznej tkwi w tym, że stają się rodzajem empirycznego materiału umożliwiającego refleksję pedagogiczną. Anegdotyczne opowieści są znaczące dla pedagoga ze względu na oparty na doświadczeniu materiał, który może stanąć w centrum pedagogicznej refleksji. W perspektywie metodologicznej refleksji van Manena anegdota jest ważna właśnie dlatego, że pozwala tekstowi z obszaru nauk humanistycznych i społecznych pozyskać jakość narracyjną. Budowana przez van Manena forma tekstowa jest tworzona tak, by połączyć siłę przekazu filozoficznego i systematycznego dyskursu z siłą literackiego czy poetyckiego języka. Anegdota w jakimś sensie „przeciwdziała” abstrakcyjnej tendencji teoretycznego dyskursu: czyni dostępną dla nas prerefleksyjną, żywą jakość konkretnego doświadczenia. Paradoksalnie zaprasza nas do refleksyjnego stanięcia *vis-à-vis* znaczeń „osadzonych” w doświadczeniu i wtopionych w nie (Van Manen, 1989a, s. 249-250). Istotną charakterystykę anegdotycznego, jak również fenomenologicznego dyskursu stanowi to, że równocześnie wciąga nas w refleksję i podpowiada nam ją. A zatem wplatanie anegdotycznej narracji w bardziej formalny tekstowy dyskurs, jeśli jest dobrze realizowane, tworzy pewne napięcie między tym, co prerefleksyjne, i tym, co poddane refleksji, i to napięcie „pociągnie” za sobą język (Van Manen, 1989a, s. 249-250). Warto przyjrzeć się samemu procesowi przygotowywania anegdoty. Propozycje Maxa van Manena są tutaj następujące:

- Określenie źródeł, z których czerpany jest narracyjny materiał (wywiady, obserwacje, konwersacje, usłyszane opowieści, notatki itd.), które mogą stanowić przykłady, egzemplifikacje znaczących aspektów interesującego nas fenomenu.
- Proces wyłaniania najistotniejszych tematów, tak jak je odczytujemy na tle fenomenu, który stanowi centrum badań.

- Redagowanie materiału w żywą anegdotę, usuwając to, co nieistotne i zbędne, i zachowując materiał najistotniejszy dla fenomenologicznego tematu naszej refleksji. Nie zmieniamy tekstu, nadpisując lub wypaczając jego sens.
- Jeśli to możliwe sprawdzenie lub skonsultowanie tego u źródeł (z osobą, z którą przeprowadzony został wywiad lub autorem narracyjnego materiału).
- Ponowne zredagowanie i dopracowanie materiału, pamiętając o kierunku, w jakim prowadzi nas sam fenomen i wyodrębnione w procesie refleksji określające go tematy.
- Nieprzerwane poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy ta anegdota pokazuje, czym jest ten aspekt opisywanego doświadczenia, który się wyłonił.
- Ważna jest pamięć o tym, że dobre pisanie jest zawsze doskonaleniem przez przepisywanie (Van Manen, 2014, s. 254-255).

Podążając za jego inspiracją pedagogiczną, szybko się przekonamy, że także i prowadzenie procesu badawczego uznaje on za proces budowania relacji i szansę na dostęp do doświadczenia dziecka i każdego człowieka, który współuczestniczy w prowadzonym przez nas procesie badawczym. W książce *Pedagogical Tact* Max van Manen pyta o sposób, w jaki możemy uzyskać dostęp do doświadczeń ucznia. Systematycznie wskazuje on na akt pisania i prośbę o opisanie specyficznych przykładów ilustrujących konkretne doświadczenie. Opis powinien zawierać tak wiele detali, jak to tylko możliwe. Można to osiągnąć, proponując pisanie właśnie anegdot – krótkich opowiadań o poszczególnych zdarzeniach (Van Manen, 2016, s. 165-170).

Anegdota ma otworzyć dostęp do tego, co Max van Manen określa jako *pathic knowledge*. Na pierwszy rzut oka termin „*pathic*” używany jest najczęściej w skojarzeniach etymologicznych z takimi pojęciami em-patia, sym-patia, tele-patia, które zazwyczaj ujmujemy jako pewien typ rozumienia relacji, poznania w relacji, które zakłada wkroczenie w inny niż mój własny rodzaj przeżywania i doświadczenia czy też bycie w rozumiejący sposób zaangażowanym w życie innych osób (Van Manen, 1999, s. 90-91). Tym, co wydaje się tutaj najistotniejsze, jest fakt, że pojęcia te wydobywają na powierzchnię te aspekty odsłanianego w relacjach rozumienia, które nie są w pierwszym rzędzie gnostyczne, kognitywne (intelektualne, techniczne itp.), lecz zakorzenione w określonej sytuacji, „ucieleśnione” i enaktywne (Van Manen, 1999, s. 91). To wszystko wymaga odpowiedniego języka, w którym te formy poznania znajdą swój wyraz w tekście, tak by czytelnik stał się w ten tekst rzeczywiście zaangażowany i wcześniej czy później sam „wszedł” w ten proces refleksji. To właśnie narzędzia narracyjne – w tym anegdota – na nowo „tworzą” doświadczenia, otwierają je, re-kreują. Mówią coś ważnego o obietnicach, sposobach działania, frustracjach i porażkach, wydarzeniach i wypadkach, rozczarowaniach i osiągnięciach naszego codziennego życia (Van Manen, 2014, s. 250). I co istotne: stają się drogą naszego zaangażowania i transformacji (Van Manen, 1989b, s. 36).

Wnioski

Jakiej wiedzy naprawdę potrzebujemy? Raz jeszcze warto podkreślić: ten pozakognitywny wymiar badań narracyjnych jest blisko związany z tym, co van Manen określa jako *pathic experience*. Te aspekty naszego doświadczenia są praktycznie nie do uchwycenia przez metody tradycyjne przy użyciu obiektywizujących procedur i opracowań skoncentrowanych na relacji przyczynowo-skutkowej i dlatego fenomenologia odwołuje się do innych narzędzi, takich jak ilustracyjne opisy zdarzeń (anegdoty), przykłady, fikcyjne opowieści, malarstwo, poezja, nawet piosenka, podejmując próbę „udostępnienia” tego wymiaru subiektywnego w najlepszy możliwy sposób. Oto w czym Max van Manen dostrzega sens owej szczególnej *pathic knowledge*:

- a) Odkrywamy to, co wiemy, w tym, jak działamy (*enacted knowledge*).
- b) Odkrywamy wiedzę, której źródłem jest nasze istnienie w ciele (*embodied knowledge*).
- c) Odkrywamy wiedzę, którą otrzymujemy, uczestnicząc w świecie życia, daną nam bezpośrednio w świecie i poprzez świat, w którym żyjemy, wiedzę czerpaną „od świata” (*animated knowledge*).
- d) Odkrywamy wiedzę ukrytą w tworzonych przez nas relacjach (*relational knowledge*) (Van Manen, 1999, s. 91).

Proponując zatem pracę z materiałem narracyjnym, wchodzimy w proces pisania tak głęboko, jak to tylko możliwe. W ten sposób dzięki tworzonej lub opowiadanej historii z perspektywy wyobraźni i wielowarstwowego doświadczenia ucznia mamy szansę uzyskać dostęp do nowego rozumienia tego, co odślania nam uważna pedagogiczna obserwacja. Otwiera się szansa dla oryginalnego wglądu w doświadczenie dziecka/podopiecznego i, co za tym idzie, szansa dla nas. Stawką jest nasza zdolność do wewnętrznej transformacji i rozwój naszych zdolności do interpretowania ludzkiego doświadczenia w jego egzystencjalnym konkrecie i poszukiwaniu egzystencjalnej pełni. Nauczyciel zaczyna rozumieć znaczenie bycia obecnym dla ucznia. Jako nauczyciel musisz być dostępny, nie tylko pasywnie, ale i aktywnie obecny, wyczuwając, kiedy uczeń potrzebuje zachęty, pomocnej ręki, uznania lub słuchającego ucha (Van Manen, 1999, s. 95). Relacja pomiędzy fenomenologią a edukacją wymaga zatem odpowiedzialnej pamięci o charakterze sytuacji pedagogicznej i świadomości szczególnej logiki, jaka kieruje procesami o charakterze pedagogicznym i edukacyjnym, które tylko częściowo poddają się badaniom.

To, co stanowi najmocniejsze przekonanie Maxa van Manena, to fakt, że narracja, otwierając dostęp do tego, co Max van Manen określa jako *pathic knowledge*, otwiera przestrzeń refleksji nad pedagogiczną relacją (Van Manen, 1999, s. 90-91). To wszystko wymaga odpowiedniego języka i otworzenia się na osobiste i relacyjne spotkanie z własnym egzystencjalnym doświadczeniem. I to może stać się przestrzenią dalszego dyskursu o funkcji badań narracyjnych w naukach humanistycznych i społecznych. Gary Fenstermacher w polemicznym artykule na temat pedagogicznych propozycji Maxa van Manena wskazuje, że oczywiście trudno odrzucić znaczenie refleksyjności, zgłębiania

relacji pedagogicznej, etyczną wartość refleksji Maxa van Manena i zachętę do ekspresji indywidualnego doświadczenia poprzez narrację. Problem jest nie tyle z celami, które on stawia pedagogice, i z ich precyzyjnym definiowaniem, środkami implementacji, oceną ich konsekwencji (Fenstermacher, 1994, s. 215). Z całą pewnością jednak koncepcje Maxa van Manena mogą stanowić cenny wkład pogłębiający świadomość i refleksyjność w praktyce pedagogicznej, odstawiając metodologiczną i etyczną wartość narracji.

BIBLIOGRAFIA

- Fenstermacher, G.D. (1994). On the virtues of van Manen's argument: A response to "Pedagogy, virtue, and narrative identity in teaching". *Curriculum Inquiry*, 24(2), 215-220. <https://doi.org/10.2307/1180117>
- MacIntyre, A. (1981). *After virtue. A study in moral theory*. University of Notre Dame Press.
- Van Manen, M. (1989a). By the light of anecdote. *Phenomenology + Pedagogy*, 7, 232-253.
- Van Manen, M. (1989b). Pedagogical text as method. *Saybrook Review*, (7)2, 23-45.
- Van Manen, M. (1994). Pedagogy, virtue and narrative identity in teaching. *Curriculum Inquiry*, 24(2), 135-170.
- Van Manen, M. (1997). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. SUNY Press.
- Van Manen, M. (1999). *The pathic of pedagogical practice*. W: P. Kansanen (red.), *Discussion on some educational issues VIII* (s. 75-95). Department of Teacher Education. University of Helsinki.
- Van Manen, M. (2014). *Phenomenology of practice: Meaning-giving methods in phenomenological research and writing*. Routledge.
- Van Manen, M. (2016). *Pedagogical tact. Knowing what to do when you don't know what to do*. Routledge.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>